

Ares Hacıları: Fransa’da Bir Yeni Dini Hareket

Canan SEYFELİ

Prof. Dr., Dicle Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri, Diyarbakır, Türkiye.
cseyfeli@yahoo.com (Sorumlu Yazar/Corresponding Author)

Cüneyt YEŞİL

Doktora Öğrencisi, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri, Diyarbakır, Türkiye
cuneytyesil@gmail.com

Makale Bilgileri

Öz

Makale Geçmişi

Geliş: 11.11.2021
Kabul: 16.12.2021
Yayın: 31.12.2021

Anahtar

Kelimeler:

Yeni Dini Hareket,
Ares Hacıları,
Michel Potay,
Kutsal Metin,
Ares Vahyi,
Kutsal Söz Evi.

Makalenin konusu “Ares Hacıları” (Les pèlerins d’Arès) adıyla bilinen Fransa’da ortaya çıkmış bir yeni dini harekettir. “Ares Hacıları” hareketin yaygın ismidir. Hareket bu ismini kurucusu Michel Potay’ın vahiy aldığı yer olduğuna inanılan Güney Batı Fransa’da Ares (Gironde, Bordeaux) ve burayı ziyaret fenomeninden almıştır. Konu yeni dini hareket çerçevesinde genel hatlarıyla ortaya konmuştur. Buna göre ortaya çıkışı, ayin ve ibadet merkezi, inanç sistemi ve kutsal kitapları araştırmanın genel konularıdır. Çalışmanın hedefi Ares Hacılarının öğretilerini ve dini sistemini kendilerini kabul ettikleri şekilde açığa çıkarmaktır. Bu yeni dini hareketin Hıristiyan öğretisini kendisine göre yorumlayarak kendi öğretisinin omurgasını oluşturduğu, İslam’ın Tanrı ve Hz. Muhammed’in peygamberliği fikrinden etkilendiği, diğer dinlere karşı sıcak yaklaştığı ve sevgi gibi duygularla sosyal ilerlemeyi hedeflediği görülmüştür. Hareketin üye nüfusu hakkında kesin bilgi vermek mümkün değildir, ancak 500-2000 arasında tahmin edilmektedir. Bu hareketin kendine özgü kutsal kitabı ve hac merkezi bulunmaktadır. Hareketin bir özelliği de başta İslam olmak üzere diğer dinleri de kutsal olarak kabul etmesidir. Ares Hacıları her yıl yaz mevsiminde Ares’te bulunan Maison de la Sainte Parole (Kutsal Söz Evi)’ü ziyaret ederek hac ibadetini yerine getirirler. Hareketin “The Gospel Delivered in Arès” (Ares’te Verilen İncil) ve “The Book” (Kitap) isimleriyle iki kutsal metni vardır ve bunlar tefsirleriyle birlikte “The Revelation of Arès” (Ares Vahyi) adıyla da basılmıştır.

The Pilgrims of Arès: A New Religious Movement in France

Article Info

Abstract

Article History

Received: 11.11.2021
Accepted: 16.12.2021
Published: 31.12.2021

Keywords:

New Religious
Movement,
The Pilgrims of Arès,
Michel Potay,
Sacred Text,
The Revelation of
Arès,
Maison de la Sainte
Parole.

The subject of the article is a new religious movement that emerged in France, known as “The Pilgrims of Arès” (Les pèlerins d’Arès). The Pilgrims of Arès is the common name of the movement. The movement got its name from a visit to Arès (Gironde, Bordeaux) in south-west France, which is believed to be the place where its founder Michel Potay received his revelations. The subject has been put forward in general terms within the framework of the new religious movement. Accordingly, its emergence, ritual and worship center, belief system and holy books are the general subjects of research. It was seen that this new religious movement formed the backbone of its own teaching by interpreting the Christian teaching according to itself, was influenced by the Islamic idea of God and the prophethood of Muhammad, approached other religions warmly and aimed for social progress with feelings such as love. It is not possible to give precise information about the member population of the movement, but it is estimated between 500-2000. This movement has its own holy book and pilgrimage center. Another feature of the movement is that it accepts other religions, especially Islam, as sacred. Arès Pilgrims perform their pilgrimage by visiting the Maison de la Sainte Parole (House of the Holy Word) in Arès every year during the summer season. The movement has two scriptures, “The Gospel Delivered in Arès” and “The Book”, which, together with their commentaries, have been published as “The Revelation of Arès”.

Atıf/Citation: Seyfeli, Canan-Yeşil, Cüneyt. “Ares Hacıları: Fransa’da Bir Yeni Dini Hareket”. *akif* 51/2 (2021), 31-47.

DOI: <http://dx.doi.org/10.51121/akif.2021.2>

“This article is licensed under a *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License* (CC BY-NC 4.0)”

GİRİŞ

Makalenin konusu Fransa menşeli bir yeni dini hareket olan Ares Hacılarıdır. Batıda *the Pilgrims of Arés* veya *Les Pèlerins d'Arès* diye bilinmektedir. Hareket, ismini kurucusu Michel Potay'ın vahiy aldığına inanılan Güney Batı Fransa'daki Ares (Gironde, Bordeaux) yerleşim biriminden ve buraya yapılan hacdan almıştır. Konu, yeni dini hareket çerçevesinde genel hatlarıyla ortaya konmuştur. Buna göre Michel Potay'ın hayatı, hareketin ortaya çıkışı, ayin ve ibadet merkezi, inanç sistemi ve kutsal kitapları, araştırmanın genel konularıdır. Çalışmanın hedefi, Ares Hacılarının öğretisini ve dini sistemini kendilerini kabul ettikleri şekilde açığa çıkarmaktır. Bu yeni dini hareketin Hıristiyan öğretisini kendisine göre yorumladığı, diğer dinlere karşı sıcak yaklaştığı, sevgi gibi duygularla sosyal ilerlemeyi hedeflediği görülmüştür.

Çalışmanın amacı, Ares Hacılarının yeni bir dini hareket olduğunu, inanç ve uygulamalarıyla bir bütünlük arz ettiğini ortaya koymaktır. Hareketin Yahudilik ve İslam gibi diğer dinlere sıcak yaklaştığını, ancak kendine özgü dini anlayışı Hıristiyanlık üzerine kurduğunu, yani omurgasını Hıristiyanlık bakış açısının şekillendirdiğini, ancak Tanrı inancı gibi bazı önemli konularda İslam etkisinin de bulunduğunu ortaya koymak ikincil hedeflerdendir.

Yeni dini hareketler ile ilgili yapılan ilk bilimsel araştırmalar yüzeyseldir. Bununla beraber, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu araştırmalar, sistematik düzeyde yapılmaya başlanmıştır. Yeni dini hareketlerle ilgili çalışmalar hem din sosyolojisinin, hem de dinler tarihinin başlıca araştırma konuları arasında yer almıştır.¹ Genel olarak yeni dini hareketlerin ortaya çıkmasında, ağırlıklı olarak Batılı toplumlarda meydana gelen ekonomik, sosyal ve küresel gelişmeler tetikleyici olmuştur. Yeni dini hareketlerin kendine özgü inanç sistemleri ve ritüelleri bulunmaktadır.² Bu hareketlerin genelde belirli özelliklerini tanımlayan çalışmalar onları sır örgütleri, komünal gruplar, kült grupları, şiddet grupları, alternatif kutsallıklar ve kutsalın geri dönüşü gibi çeşitli şekillerde isimlendirmişlerdir.³ Hareketlerin ortaya çıkışında modernleşme etkili olmuştur ve özellikle Batı dünyasında din, yeniden keşfedilmeye başlanmıştır.⁴ Bunun sonucunda özellikle XX. yüzyılın ikinci yarısından sonra, dünyanın değişik bölgelerinde bu hareketler ortaya çıkmaya başlamıştır. Yehova Şahitleri, Moonculuk, Hare Krişna, Sayentoloji gibi yeni dini hareketler kısa sürede hızla yayılıp dünya çapında varlık göstermişlerdir.⁵ Yeni dini hareketlerin temel özelliklerinden birisi de öğretilerini daha çok metafizik kavramlarla ifade etmeleridir.⁶ Bu, modernleşmenin getirdiği materyalist eğilime bir çözüm anlamı da taşımaktadır.

¹ Beckford, James A, "The Continuum Between 'Cults' and 'Normal' Religion", in *Cults and New Religious Movements A Reader*, *Cults And New Religious Movements A Reader*, ed. Lorne L. Dawson (United Kingdom: Blackwell Publishing, 2003), 27; Kanık, Cengiz, "Batı'da Ortaya Çıkan Yeni Dinî Hareketlere Genel Bir Bakış", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2* (2017), 178.

² Kirman, Mehmet Ali, *Yeni Dini Hareketler Sosyolojisi* (Ankara: Birleşik Yayınevi, 2010), 26.

³ Alici, Mustafa, "Yeni Dini Hareketlerin Klasik Dinlerden Farkı: Post Modern Paganizm Geleneksel Dindarlığa Karşı", *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi 5/13* (2017), 23-32.

⁴ Süleyman Turan, "Yeni Dini Hareketlerle İlgili Türkiye'deki ve Batı'daki Literatür", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 6/27* (2013), 562.

⁵ Süleyman Turan - Sema Nur Uzun, "Yeni Dini Hareketlerin Taraftar Kazanma Yöntemleri", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi 18/3* (2018), 137-174.

⁶ Özkan, Ali Rafet, *Kıyamet Tarikatları, Yeni Dini Hareketler* (İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 2006), 32.

Yeni dini hareketlerde bulunan özelliklerin bir kısmı Ares Hacılarında vardır. Bu nedenle konu “yeni dini hareket” düzleminde ele alınmıştır. Hareket Hıristiyanlık ya da başka din içerisinde değerlendirilmemiştir. Bağımsız bir hareket olduğu, kurucu Michel Potay’ın sözlerinden ve hareketin kendine has özelliklerinden anlaşılmaktadır. Potay’ın yazdığı kutsal metinler *The Revelation of Arés* adıyla tek kitapta toplanmıştır. Bu kitapta Potay, Tanrı’nın özgür manevi bir yaşam istediğini belirtmiştir. Diğer dinlerden ayırıcı ifade ise Tanrı’nın ibadet ve kurallardan oluşan eski dini inançların yerine sevgi, yaratıcılık ve özgürlükten oluşan yeni inancın yaşanmasını istediğini ifade etmesidir.⁷ Ayrıca kendilerine has kutsal metinler, inanç sistemi ve hac uygulaması gibi özellikleri de bir yeni dini hareket olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Tanrı fikri, evren ve insan algısı, ahiret fikri gibi temel dini konularda özgün ve sistematik olmaması hareketin bağımsız bir din olmadığını da ortaya koymaktadır.

Ares Hacıları ile ilgili kaynaklar çok değildir. Ancak hareketi tanımaya yeterli kaynaklar arasında en önemlisi hareketin kutsal kitabıdır. Orijinali Fransızca olan kutsal metinler *La Révélation d’Arés (Ares Vahyi)* adıyla hepsi bir arada basılmış ve sonradan İngilizceye (*The Relevation of Arés*) de çevrilmiştir. Kitap, 1974 yılında yazılmış *The Gospel Delivered in Arés (Ares’te Verilen İncil)* ve 1978 yılında yazılmış *The Book (Kitap)* isimli iki kutsal metinden oluşmaktadır. Hareket üyeleri bu metinleri vahiy ürünü ve Potay’a vahy edilmiş olarak kabul ederler. Çalışmada 1995 yılında Fransızca ve İngilizce tüm metinlerin birlikte olduğu baskısından faydalanılmıştır.⁸

Hareket hakkında yapılan ilk akademik çalışma Fransız sosyolog ve yazar Jean-François Mayer’e aittir. [Michel Potay et la Révélation d’Arès](#) (Michel Potay ve Ares Vahyi)⁹ adlı kitabı yanında *La Révélation d’Arès: Naissance d’un Pèlerinage Dans La France Contemporaine (Ares Vahyi: Çağdaş Fransa’da Bir Hac Yolculuğunun Doğuşu)*¹⁰ adlı makalesi bu konuda yapılmış ilk ve en kapsamlı çalışmalardır. Faydalanılan başka bir kaynak da kurulan iletişim vasıtasıyla Michel Potay’ın kaynak kişi olarak değerlendirilmesidir. Ayrıca hareketin <https://www.adira.net/fr/commandes> ve <https://www.adira.net/en/> şeklindeki web adresleri de kaynak değeri bulunan bilgiler içermektedir.

Çalışma, bu hususlar dikkate alınarak sırasıyla “Hareketin İsmi”, “Kurucusu ve Tarihsel Gelişimi”, “Kutsal Metinleri”, “İnanç Sistemi”, “Uygulamaları: Hac” ve “Hareketin Bugünkü Durumu” başlıkları altında ele alınmıştır.

1. Hareketin İsmi

Büyük dinler adını çoğunlukla öğretilerinden ya da bazen kurucusundan alırlar. Geleneksel kabile dinleri ise çoğunlukla kabilenin isminden alır. Ancak Ares Hacıları, iki kelimeyle isme dönüşürken cemaatin eyleminden hareketle yaptıkları bir uygulamaya dayanır. Ancak bu hac ziyareti, hareketin ortaya çıktığı, kurucusunun vahiy aldığı yere yapılır. Bu yüzden kutsal kabul edilen hac merkezinin burayı ziyaret eden üyeleri betimlediği bir isim ortaya çıkar. Dolayısıyla büyük dinler ve kabile dinleri tek kelimeyle isimlendirilirken bu hareket iki kelimeyle, yani tamlamayla tanımlanabilmiştir.

⁷ Michel Potay, *The Revelation of Arés* (Arés, France: Maison de Revelation, 1995), 23.

⁸ Potay, *The Revelation of Arés*.

⁹ Jean-François Mayer, *Michel Potay et la Révélation d’Arès* (Fribourg, 1990).

¹⁰ Jean-François Mayer, “La ‘Révélation d’Arès’: Naissance d’un Pèlerinage dans la France Contemporaine”, *Social Compass* 48/1 (2001), 63-75.

Hareketin ismi, Ares Hacıları şeklinde İngilizce *the Pilgrims of Arés*, Fransızca *Les pèlerins d'Arès* şeklinde aynı anlama gelen iki farklı kelimeyle yapılmıştır. Bunlardan ilki Ares'tir. Bu yerleşim birimi Güney Batı Fransa'da Gironde (Bordeaux) bölgesindedir. Hareketin başlangıç noktası burasıdır ve burasının hac merkezi olmasını sağlayan temel husus ise kurucu Potay'ın kutsal metin olarak kabul edilen vahyi burada almasıdır. Hareket eski bir Ortodoks papazı olan Michel Potay tarafından 1974'te burada kurulmuştur. Bu ve aynı tarihte burayı ziyaret eden yüz kişilik bir grup buranın hac merkezi olmasını sağlamıştır. Hac merkezi olarak şekillenmede ikinci faktör buraya zamanla yapılan *Kutsal Söz Evi (Maison de la Sainte Parole=The House of the Holy Word)* diye isimlendirilen kiliseden bozma mabet anlamı tapınaktır. Böylece hareketin temel uygulaması isme dönüşmüştür.

2. Kurucusu ve Tarihsel Gelişimi

Ares Hacıları hareketinin kurucusu Michel Potay (Brother Michel), Fransa'nın başkenti Paris yakınlarında bulunan Suresnes'de 1929 yılında doğmuştur.¹¹ Fizik mühendisliği eğitimi alan Potay, bu alanda doktora yapmıştır. O, 1955-1965 arasında çeşitli mühendislik ve kimya endüstrisi alanlarında çalışmıştır. 1956 yılında Lyon'a taşınmış ve burada bir fabrikanın yönetim müdürlüğü görevini devralmıştır.¹² Marksist bir aileden gelen Michel Potay, bu alanla ilgili çeşitli felsefi araştırmalar yapmıştır. 1968 yılında Christiane Négaret ile evlenmiş ve bu evlilikten Nina (1969), Anne (1970 ve Sara (1975) adlarında üç kız çocuğu dünyaya gelmiştir.¹³

Potay'ın olağanüstü eğilimlerini ya da hareketin olağanüstü yönlerinin alt yapısını gösteren faaliyetleri 1964'te açığa çıkmaya başlar. O, ilk olarak bu tarihten itibaren profesyonel bir okültist¹⁴ olarak çalışır. Lyon'da Michael Berkley takma adıyla bir muayenehane açmıştır¹⁵. Bu arada yeni dini hareket kurucularının çoğunluğunda yer alan şifa ve danışmanlık üzerine çalışmaları da görülmeye başlar.¹⁶

Yirmili yaşlara kadar ateist olan Potay, 1968 yılında Fr. Benoît Dupuis adlı bir Ortodoks rahibin etkisiyle Ortodoks inancını benimsemiştir. 1969 yılında Fransız Ortodoks Kilisesi'ne katılmış, ardından diyakon olarak takdis edilmiş ve daha sonra Piskopos Jean Kovalevsky tarafından rahip olarak atanmıştır.¹⁷ Piskopos Jean Kovalevsky'nin 1970 yılında ölümünden sonra Fransız Ortodoks Kilisesi yönetim krizine girmiştir. Bunun sonucunda Potay, bu kiliseden ayrılmış ve cemaatini Rus Ortodoks Kilisesi'ne bağlamaya çalışmıştır.¹⁸

¹¹ Potay, *The Revelation of Arés*, 773.

¹² Mayer, *Michel Potay et la Révélation d'Arès*, 5.

¹³ Potay, *The Revelation of Arés*, 773.

¹⁴ Okültizm: Türkçe "gizli bilim, gizlilik" anlamlarına gelmektedir. Gizliliklerden eski geleneğin devamını sağlayan ezoterik (batini) doktrin anlaşılır. Bkz. Haluk Özden, "Okültizm", *Bilyay Vakfı* (Erişim 11 Kasım 2021).

¹⁵ Mayer, *Michel Potay et la Révélation d'Arès*, 5.

¹⁶ Jean-François Mayer, "Arès Pilgrims", *Religions of the World: A Comprehensive Encyclopedia of Beliefs and Practices*, ed. Melton, J. G. - Baumann, M. (California- Colorado- Oxford: ABC-CLIO, 2002), 1/71.

¹⁷ Mayer, *Michel Potay et la Révélation d'Arès*, 6.

¹⁸ Mayer, *Michel Potay et la Révélation d'Arès*, 6.

Michel Potay, Rusya’da 1922 yılında ortaya çıkan ve dönemin komünist iktidarı tarafından desteklenen Yaşayan Kilise’ye¹⁹ katılmış ve Yunanistan’da yaşayan iki piskopos tarafından bu kilisenin piskoposu olarak atanmıştır²⁰. 1971 yılında bağımsız bir reformist piskoposluk kurma girişiminde bulunmuştur. Ancak bu girişimi de sonuçsuz kalmıştır. Kurduğu reformist kilise girişimini, birkaç paralel kilise ile bağlantılar kurarak sürdürmüştür.²¹

Potay, 1974 yılının Ocak ayında Fransa’nın güneybatısındaki Bordeaux’ya bağlı, Gironde bölgesinde bulunan Ares’e yerleşmiştir. Burada eski bir misafirhane satın almıştır²². Burası hareketin merkezi olmuştur. Potay, burada bir gece İsa’nın kendisine kırk defa görüldüğünü ve insanlara iletmesi için mesaj verdiğini belirtmiştir²³. Bunun sonucunda Ares veya *The Gospel Delivered in Arès (Ares’te Verilen İncil)* diye isimlendirilen hareketin ilk kutsal metni ortaya çıkmıştır.²⁴ Bu olay metnin ilk cümlesinin açıklama bölümünde şu şekilde geçmektedir: “15 Ocak 1974, gece saat 01:00 sıralarında, İsa tüm bedeniyle, ileride Brother Michel olacak adama görüldü. İsa, 13 Nisan’a kadar kırk kez Tanrı’dan bir mesaj gönderecektir.”²⁵ Bu metin ilk önce doksan altı sayfalık bir kitap halinde, on iki bin adet basılmış ve çoğaltılmıştır. Bu olayın yayılmasından sonra 1974 yazında yüz kişilik bir grup Ares’i ziyaret etmiştir. Michel Potay, gelenlerin ziyaret etmeleri için evinin 25 metre ilerisinde eski bir kiliseyi onarıp ibadete açmıştır. Buraya *Maison de la Sainte Parole (Kutsal Söz Evi)* adı verilmiştir.²⁶ Potay, 2 Ekim-22 Kasım 1977 tarihleri arasında yine olağanüstü olaylar gördüğünü ve Tanrı’nın kendisine bir ışık çubuğundan çıkan ses şeklinde, beş kez hitap ettiğini belirtmiştir.²⁷ Ayrıca o kendisini peygamber olarak da nitelemiştir.²⁸ Bu ikinci olağanüstü olaydan sonra hareketin ikinci kutsal metni *Le Livre (The Book, Kitap)* ortaya çıkmıştır. Bu iki metin, Ares Hacılarının kutsal kitabı olarak kabul edilmektedir. *The Revelation of Arès (Ares Vahyi)* adıyla birleştirilen bu metinler, hareketin inançlarına göre İncil ve Kur’an-ı Kerim’in de devamı olarak kabul edilir.²⁹ Bu metinlerin mesajını yayınlamak ve yaymak, hareketin temel amaçlarından biridir. Hareketin süreli yayınları da vardır: *The Pilgrim of Arès*³⁰, *Frère de l’Aube (Şafak Kardeşleri)*³¹, *L’Egala’h (The Egala’h)*, *Le Bul’fda* ve çeşitli broşürler.³²

3. Vahiy Anlayışı ve Kutsal Metinleri

Hareketin kutsal kitabı *The Revelation of Arès* diye bilinir ve kutsal metinlerin tamamını içerir şekilde bu isimle basılmıştır. Temelde bu kitap farklı zamanlarda vahyedildiğine inanılan iki kutsal metinden oluşmaktadır. Bunlar; *The Gospel Delivered*

¹⁹ Yaşayan Kilise (Living Church, Rusça: Живая церковь), Yenilenmiş Kilise olarak da bilinir. Bolşevik hükümeti tarafından tüm mülklere el konulduktan sonra kurulan teorik, reforme edilmiş bir “Ortodoks Kilise”dir. Bkz. “Living Church”, *OrthodoxWiki* (Erişim 11 Kasım 2021).

²⁰ Mayer, *Michel Potay et la Révélation d’Arès*, 6.

²¹ Mayer, “La ‘Révélation d’Arès””, 64.

²² Mayer, *Michel Potay et la Révélation d’Arès*, 7-8.

²³ Potay, *The Revelation of Arès*, 107; Mayer, *Michel Potay et la Révélation d’Arès*, 10.

²⁴ Mayer, “Arès Pilgrims”, 1/71.

²⁵ *The Revelation of Arès*, s. 107.

²⁶ Mayer, *Michel Potay et la Révélation d’Arès*, 10-11.

²⁷ Potay, *The Revelation of Arès*, 474; Mayer, “Arès Pilgrims”, 1/71.

²⁸ Potay, *The Revelation of Arès*, 33.

²⁹ Mayer, “La ‘Révélation d’Arès””, 72.

³⁰ “The Writings of Michel Potay”, *Adira* (blog) (Erişim 11 Kasım 2021).

³¹ “<http://www.freredelaube.info>”, *Frère de l’Aube: Le Pèlerinage d’Arès* (Erişim 11 Kasım 2021).

³² “Pilgrims of Arès”, *Wikipedia*, 25 Ocak 2021.

in Arés (Evangile Donné à Arès=Ares'te Verilen Müjde) ve *The Book* (Le Livre-Kitap) diye isimlendirilir. Birincisi İncil ikincisi ise Kitap diye kısaltılabilir. Ancak, çalışmada faydalanan 1995 baskısına Michel Potay'ın yazdığı çeşitli metinler ve yaptığı açıklamalar da eklenmiştir. Ares Hacıları için tüm bu metinler bölünmez bir bütündür³³ ve bu nedenle Ares Vahyi diye genel bir isim verilmiştir.

Michel Potay, hareketin kutsal kitabını şöyle açıklamıştır: “*The Revelation of Arés, cennetten gelen ses, bize dini değil, yaşamımızı kurtarmamızı söyler.*”³⁴ Burada, Ares Vahyi diye isimlendirilen metinlerin vahiy ürünü olduğu ima edilmiştir. Diğer taraftan bu vahyin dinlerin kurumsallaşmayla kendisini koruma altına alarak dini kurtarmayı hedeflemesini değil bireyin kurtuluşunu esas almayı vazettiğini belirtir. Bu durum, hareketin dini kurumsallaşma konusunda tedbirli olması ile de paraleldir.

The Revelation of Arés'te geniş açıklamalar yer almaktadır. Potay bu kadar açıklamaya gerek duymasının sebebini Tanrı'nın onu 1974 ve 1977'de seçmesinde olduğu gibi açıklama gereğine dayandırmıştır ve insanları daha çok ikna etme amacıyla yaptığını belirtmiştir.³⁵

Ares Vahyi'nde (The Revelation of Arés) teslis inancı reddedilir. Bunun yanında İslam'a ve Kur'an-ı Kerim'e sempatiyle bakılır ve Hz. Muhammed elçi olarak gönderilenlerden en bilge olanı kabul edilir. Ayrıca Ares inancına göre Kur'an-ı Kerim, diğer kutsal kitaplara göre günümüze kadar gelmiş, en az bozulan kutsal kitaptır.³⁶ Her ne kadar böyle olsa da Potay'ın hareketi kuruncaya dek süren yaşamı Hıristiyan inancı ve kültürü havzasında geçmiş, hatta ruhban sınıfına dahil olmuştur. Bu, onun öğretisini ve yaşam biçimini temellendirirken bunu Hıristiyan bakış açısıyla yapmasına yol açmıştır. Bu nedenle Hıristiyanlığın temel inançlarını kabul etmese de hareketi en azından kültürel anlamda Hıristiyanlık üzerinden şekillendirmiştir. Bunun en çarpıcı örneği vahiy alma fikrinin Hıristiyanlıktaki vizyon fikriyle nerdeyse aynı olmasıdır. Ayrıca vizyonda yine İsa Mesih veren (vahyeden) kutsal güç ve verilen ise yine İncil diye tanımlanmıştır.

Kutsal kitabın ilk ana metni, yani İncil (*The Gospel Delivered in Arés*) 15 Ocak 1974 yılında İsa'nın fiziksel olarak Brother Michel'e görünmesiyle oluştuğuna inanılan metindir. Belirtildiğine göre İsa 13 Aralık tarihine kadar Potay'a kırk defa görünmüş ve Tanrı'nın mesajı olan İncil'i vahyetmiştir.³⁷ Ares İncili, kırk bölümden oluşmaktadır ve her bölüm kendi arasında cümlelere ayrılmaktadır. Her bölümde geçen cümleler farklı uzunlukta ve sayıdadır. Metnin en uzun bölümü otuz üçüncü bölüm olup otuz sekiz cümleden oluşmaktadır. En kısa bölüm ise on dokuzuncu bölümdür ve iki cümleden oluşmaktadır. Metnin Fransızca ve İngilizce olan baskısının sağ sayfalarında, her cümle için açıklama bölümleri oluşturulmuştur.³⁸ Ayrıca İncil'in ilk baskıları çeşitli sansürlere uğramıştır.³⁹

³³ Potay, *The Revelation of Arés*, 33.

³⁴ Michel Potay, “The Revelation of Arés”, *Adira* (blog) (Erişim 11 Kasım 2021).

³⁵ Potay, *The Revelation of Arés*, 33.

³⁶ Mayer, “La ‘Révélation d’Arés”, 64.

³⁷ Potay, *The Revelation of Arés*, 107.

³⁸ Michel Potay, “The Gospel Delivered in Arés”, *The Revelation of Arés* (Arés, France: Maison de Revelation, 1995), 105-346.

³⁹ Potay, *The Revelation of Arés*, 29.

İncil'in birinci bölümünün birinci cümlesi; "Ayağa kalk"⁴⁰ hitabıyla başlamaktadır. İlk cümlelerin devamında: "Gözyaşı dökmeyi ve titremeyi bırak. Utanç duymayı bırak, seni yeni bir paltoyla giydirmek için soydum. Bugün titriyorsun; Benim adımla, rahipler tarafından yüzyıllar boyunca yerleşmiş sözler hakkında olumlu konuşuyordun, Elçilerimin Kitaplarını inceliyordun".⁴¹ Michel Potay, bu cümlelerin açıklamasını yaparken, cümlede geçen "Elçilerimin Kitaplarını inceliyordun" sözünde, Kur'an-ı Kerim ve İncil'e atıf yapıldığını belirtmektedir. Çünkü ona göre kendisine vahyedilenler Tanrı'nın daha önce gönderdiği kutsal kitapların devamıdır.⁴²

İncil'de diğer peygamberlerden ve Hz. Muhammed'den sempatiyle söz edilir. Hz. Muhammed'in gerçek bir peygamber olduğu vurgulanır. Özellikle metnin 2. bölümünün 9. cümlesinde Hz. Muhammed'in peygamberliğine geniş yer verilmiştir.⁴³ Michel Potay'a göre Hz. Muhammed, tıpkı Hz. İsa gibi gerçek bir peygamberdir.⁴⁴ Bu nedenle Ares Hacıları özellikle üç dinin; Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'ın inançlarına özel bir saygı gösterirler. Ancak bu saygıda hem saygı göstererek reddetme hem de kendi meşru ve doğruluğunu ilan etme vardır. Bu iki yönlü anlam şöyle ifade edilebilir: sizde ortak olan doğrularınızı göremiyorsunuz ve tarih boyunca kavga ve savaşla üstünlük kurmaya çalışmışsınız, oysa biz iyilikleri, güzellikleri ve doğrulukları görebiliyoruz, bu yüzden kurtuluş için Ares Hacıları hareketine katılmak gerekir.

Kutsal kitabın ikinci metni *The Book (Le Livre=Kitap)* diye isimlendirilir. Bu metnin 2 Ekim-22 Kasım 1977 tarihleri arasında, Tanrı'nın bir ışık çubuğu şeklinde beş defa Michel Potay'a hitap etmesiyle oluştuğuna inanılmaktadır.⁴⁵

Metin, bazı bölümleri oluşturulurken Tanrı'nın Michel Potay'a beş defa görünme tarihlerine göre şöyle isimlendirilmiştir; Birinci Teofani⁴⁶ (2 Ekim 1977),⁴⁷ İkinci Teofani (9 Ekim 1977),⁴⁸ Üçüncü Teofani (19 Ekim 1977),⁴⁹ Dördüncü Teofani (9 Kasım 1977)⁵⁰ ve Beşinci Teofani (22 Kasım 1977).⁵¹ Teofani terimi, Potay'ın kavramlarını da Hıristiyanlık üzerinden kurduğunu gösterir.

⁴⁰ Potay, "The Gospel Delivered in Arès", 1:1.

⁴¹ Potay, "The Gospel Delivered in Arès", 1:1-2.

⁴² Potay, *The Revelation of Arès*, 107.

⁴³ Potay, "The Gospel Delivered in Arès", 2:9. Sözlerinden biri şöyledir: "Peygamberimden, sözlerine değer verilen, en bilge, halkının kurallara boyun eğmesine ve din prenslerinin fermanlarına boyun eğmesine izin vermeyen, putu kıran Muhammed...".

⁴⁴ Potay, *The Revelation of Arès*, 115.

⁴⁵ Mayer, "La 'Révélation d'Arès'", 64.

⁴⁶ Teofani (Theophany), Tanrı'nın maddi olarak olmasa da, kendini vahy etmek amacıyla göstermesi. Eski Ahit'te Tanrı insan biçiminde veya doğal afetlerde, yanan bir çalıda, bir bulutta ya da hafif bir esintide tezahür eder. Bkz. Gündüz, Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü* (Vadi Yayınları, 1998), 365; Ayrıca bkz. Kaufmann Kohler - M. Richtmann, "Theophany", *JewishEncyclopedia.com* (Erişim 11 Kasım 2021) Michel Potay, Teofani kavramını şu şekilde açıklamıştır: "İbrahim'in (Mamre meşesinde) veya Musa'nın (yanan çalıda veya Sina Dağı'nda) tanık oldukları gibi, Tanrı'nın doğrudan tezhürleridir. Teofaniler tarihte çok azdır. Tanrı'nın tezhürleri genelde dolaylıdır. Örneğin haberciler aracılığıyla; İşaya'yı kutsayan bir melek aracılığıyla, Hira Dağı'nda Muhammed'i ziyaret eden bir melek aracılığıyla, İsa (tıpkı bunlar gibi), 1974 yılında, Ares'teki Teofaniden üç yıl önce, kardeşi Michel'i ziyaret ediyor."

⁴⁷ Potay, *The Revelation of Arès*, 474.

⁴⁸ Potay, *The Revelation of Arès*, 518.

⁴⁹ Potay, *The Revelation of Arès*, 568.

⁵⁰ Potay, *The Revelation of Arès*, 606.

⁵¹ Potay, *The Revelation of Arès*, 658.

The Book, elli bölümden oluşmuştur. Her bölüm Romen rakamlarıyla gösterilmiştir. Bölümler çeşitli uzunluk ve sayıda cümlelere ayrılmıştır.⁵² Metin, “*Dönüşü görebilirsiniz.*”⁵³ cümlesiyle başlar. Bu ikinci metinde de Hz. Muhammed'den bahseden ve öven cümleler vardır.⁵⁴

Ares Hacılarına göre kutsal metinler Tanrı tarafından Michel Potay'a vahyedilmiştir. Onlara göre Tanrı, istediği zaman insanlarla konuşabilir. Dolayısıyla Hıristiyan, Müslüman ve Yahudiler kutsal kitaplarından sonra Tanrı'nın mesajının bir daha gelmeyeceği konusunda yanılıyorlar. Çünkü Tanrı yarattığı varlıkla (Michel Potay) iletişime geçmiştir. Tüm inkârcılara rağmen bu iki metin (*The Gospel Delivered in Arès, The Book*), Tanrı tarafından gönderilmiş kutsal metinlerdir.⁵⁵

Kutsal metinlerde iki farklı ifade şekli kullanılmıştır. Bunun nedeni Potay'a göre Tanrı'nın hem insan hem toplum için kullandığı ifade özgürlüğüdür.⁵⁶ Michel Potay'a göre *The Revelation of Arès* geleceğe göre okunmalıdır. Bu kitap, her ne kadar Kur'an ve İncil'in yerine geçmese de ebedi vahyin gelecek için olduğunu ve bunun doğru anlaşılmadığını vurgular. Ona göre Hz. İbrahim her ne kadar dünün adamı olsa da o aynı zamanda yarın için vardır. Tıpkı Hz. İsa ve Hz. Muhammed gibi.⁵⁷

4. İnanç Sistemi

Ares Hacıları eşsiz, yaratıcı güç ve evrenin babası olan ve aynı zamanda kendini tarih boyunca insana ifşa eden bir Tanrı'ya inanırlar.⁵⁸ Kutsal kitabın temel hedefi inananların kendi içinde ve toplumla birlikte pratik yaparak kendini geliştirmesidir. Temel kavramlar ise sevgi, affetme, özgürlük, yaratıcılık ve ruhsal zekâdır. Siyasi liderlik özgürlüğe karşıdır. Bunun için siyasi liderlik yerine, ehil kişilerin yer alması gerektiğine inanılır. Bunun yegâne yolu ise hem yönetimde hem de dinde siyasetin ortadan kalkması gerektiğine dair toplumsal bir mesaj ortaya koymaktır. Bu nedenle Ares Hacıları, insanlığı özgürleştirmek için Tanrı'nın İyi Sözü'nü yayma manevi ve sosyal misyonuna sahiptir.⁵⁹

Kutsal kitaba göre tarih boyunca özgürlüğün kullanımı insanın yardımseverliğini etkilemesine rağmen, cennetsel proje hiçbir zaman iptal edilmemiştir. Bunu insanlık bir “kalıntı” şeklinde de olsa sürdürmektedir. Bu kalıntı kıymetlidir. Bu nedenle, şayet bir “kalıntı” bir kişinin hayatını değiştirirse bu, dünyayı derinlemesine değiştirme imkanı oluşturacaktır ve böylece insanlık yeniden mutluluk bulacaktır. Çağrıya bilinçli olarak cevap vermeyi seçen (yani, Ares yolunu takip eden) “küçük bir kalıntı” bu dönüşümde önemli bir rol oynayacaktır. Ancak Ares Hacıları, bunun birkaç kuşaktan oluşan uzun vadeli çabalar gerektireceğine inanırlar. Ares'e göre insanlık yeryüzündeki iyilik ve kötülükten sorumludur. Kurtuluş, doğal olarak günahı durdurma, kişinin hayatını ve dünyayı değiştirme çabasından kaynaklanır. Önemli olan eylemlerdir, iyiliktir. Ares Hacıları inananları, dünyayı olduğu gibi kabul etmezler. Bireysel değişimin kolektif

⁵² Potay, *The Revelation of Arès*, 474.

⁵³ Michel Potay, “The Book”, *The Revelation of Arès* (Arès, France: Maison de Revelation, 1995), 347-716, I:1.

⁵⁴ Potay, “The Book”, XV:3, 6; XX:16; XXVIII:4, 5, 6.

⁵⁵ Potay, *The Revelation of Arès*, 33.

⁵⁶ Potay, *The Revelation of Arès*, 35.

⁵⁷ Potay, *The Revelation of Arès*, 35.

⁵⁸ Mayer, “La ‘Révélation d'Arès’”, 64.

⁵⁹ Mayer, “La ‘Révélation d'Arès’”, 64-65.

dönüşüme yol açabileceğini öne sürerler. Ares Hacılarının ideali, dünyayı dönüştüren bir hareket olmaktır.⁶⁰

Kutsal kitaba göre din, ruhsal yaşamın ölmekle ulaşılan tarih öncesinden başka bir şey değildir. Kurtuluş varoluşsaldır. *The Revelation Arès* eski metinleri kapatmaz. Geleceğin ilk perdesini hazırlar.⁶¹ *The Revelation Arès*'e göre Tanrı, özgür ruhsal yaşamın sürmesi için dogmalardan oluşan eski inancı, sevgi, yaratıcılık ve özgürlükten oluşan inançla değiştirmeye çağırır. Bunun için her Ares inananının içinde sevgi, özgürlük ve yaratma güveni gelişir.⁶² Ares Hacılarına göre yaşam, dinde değil koşulsuz sevgide bulunur.⁶³ Sevgiyi merkeze almak yine Hıristiyan öğretisi ve kültürünün etkisini göstermektedir, ancak bunu kiliseye (cemaate, Hıristiyanlara) değil de bütün insanlara yöneltmek söz konusudur. Bundan dolayı Ares Hacıları, bütün insanlara, dinlere ve dini düşüncelere saygıyla yaklaşır.

Ares Hacılarına göre dua yasak değildir. Ancak Tanrı, insanların hayatına müdahale etmediği için yapılan duaların etkisi yoktur. Çünkü insanoğlunun yeryüzünde işlediği kötülükler, ancak insanoğlu tarafından düzeltilebilir.⁶⁴

Harekette zekât ibadeti yoktur. Ancak Michel Potay'a maddi olarak yardım etmek için "yarı ondalık" kavramı kullanılmıştır. Ares İncili'nde "*Yüz değerli şeyi olan size beş tane verecektir. Müminler size bunu bir salih amel olarak sunacaklardır. Ben sana ondalığın yarısını bağış olarak belirleyeceğim. Sana verilecek olan bana verilir.*"⁶⁵ Ancak belirtilen miktar, zorunlu bir mali katkı değildir.

Ayrıca harekette kurban ile ilgili bir kavram geçmemektedir. Böyle olması beklenebilir. Çünkü Potay'ın arkaplanını biçimlendiren Hıristiyanlıkta kurban ritüeli yoktur. Mesih'in kurban olması veya Evharistiya'nın kurban özelliği ise öğretisel bir konudur, yani kurban ritüeli değildir.⁶⁶

Harekette peygamber inancı iki şekilde bulunur. Önceki dinlerin peygamberlerini tasdik etmek, asıl ve geçerli olan hareketin kurucusu Michel Potay'ın peygamberliğini kabul etmektir. Michel Potay, hareketin kutsal metinlerinde peygamber olarak ifade edilmiştir.⁶⁷ Potay, bunu sözlü olarak ilk defa 1993 yazında gelen hacılara yaptığı bir konuşmasında kendisinin peygamber olduğunu ima ederek yapmıştır. Sözleri şöyledir: "*Bana göre insanların peygamberi olmadan Baba'nın peygamberi olmak, anlamsız kalır. Merhametin Baba'nın sevgisinin bir sonucu olduğuna inanan herkesi ikna etmeliyim ki, insanların sevgisinin, hatta ateistlerin sevgisinin bir etkisi olsun. Yalnızca ruhsal sevgi ve zekâ, Tanrı'ya olan inancın işe yaramayacağı bir şekilde insana güç yaratma inancını geri getirme yeteneğine sahiptir.*"⁶⁸ Kutsal metinlerde Michel Potay, Eldestbrother (Büyükkardeş) Michel olarak da ifade edilmiştir.⁶⁹

Hareketin farklı bir din olduğu iddiası açık değilse de hareket olarak kabul edildiğini gösteren bilgiler vardır. Potay, kutsal kitapta hareketin yeni bir dini hareket

⁶⁰ Mayer, "La 'Révélation d'Arès", 64-65.

⁶¹ Potay, *The Revelation of Arès*, 35.

⁶² Potay, *The Revelation of Arès*, 23.

⁶³ Potay, "The Gospel Delivered in Arès", 24:5.

⁶⁴ Potay, "The Gospel Delivered in Arès", 2:1-5.

⁶⁵ Potay, "The Revelation of Arès", 34:6.

⁶⁶ Canan Seyfeli, *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2015), 336.

⁶⁷ Potay, "The Gospel Delivered in Arès", 35:9; Potay, "The Book", XXXVII:2.

⁶⁸ Potay, *The Revelation of Arès*, 775.

⁶⁹ *The Gospel Delivered in Ares*, 16/1.

olduğunu ima eden ifadeler kullanmıştır. Örneğin metnin son bölümlerinde Ares hareketini tanımlarken “The Arèsian Movement (Ares Hareketi)” ve “The Arèsian brotherhood (Ares kardeşliği)” tamlamalarını kullanmıştır. Birincisinde bağımsız bir dini harekete atıf varken ikincisinde dinlerde özellikle ortaya çıkış aşamasında ve yeni dini hareketlerde birlik ve beraberliğe vurgu yapan kardeşlik ve kardeşlik teşkilatına atıf vardır. Metnin başka bir yerinde ise kapılarının diğer din mensuplarına açık olduğunu ifade etmiştir.⁷⁰ Bu ise, kişi özgürdür, ancak kurtuluş için bize gelebilirsiniz anlamını taşır.

Hareketin diğer dinlerden etkilenmesi veya diğer dinlere bakışı kendisine özgü bir yapıyı ifade eder. Diğer dinlerden, özellikle Hıristiyanlıktan, kısmen İslam ve Yahudilikten etkilenmesi söz konusu edilebilir. Ancak, bu etkilenmeye bazı inanç ve uygulamalarda benzerlikler vardır demek daha doğru olur. Çünkü en fazla benzerlikleri Hıristiyanlıkla ilgilidir, fakat Hıristiyanlığın temel inançlarını ve uygulamalarını kabul etmezler ve uygulamazlar. Dolayısıyla benzerlik kültürel anlamda olup hareketin omurgasında ve alt yapısında, özellikle Potay'ın altyapısında vardır. Bu tanrı fikri, tasarı (cennetsel plan) fikri, İsa fikri, sevgi fikri gibi konularda görünür hale gelir, ama bunlar benzeme şeklindedir. Tanrı inancı Hıristiyanlıkla aynı değildir, ama İsa Tanrı yerine de kullanılmıştır. Mesela, hareketin ilk kutsal metni İncil'in ilk cümleleri tefsir edilirken Tanrı yerine İsa kavramı kullanılmıştır. İsa'nın Michel Potay'a 15 Ocak 1974 yılında saat 01:00'de fiziksel olarak görüldüğü belirtilmiştir.⁷¹ Başka bir örnek kutsal kitabın birçok yerinde Hıristiyanlıkta olduğu gibi Tanrı kavramı yerine Baba kavramı kullanılmıştır.⁷² Bununla beraber kutsal kitaplarında İsa'nın tanrı olmadığı vurgulanmıştır.⁷³

Kutsal metinlerin birçok yerinde Hz. Muhammed'den bahsedilmiştir.⁷⁴ Ancak, İslam etkisinde Hz. Muhammed ve peygamberliği hakkındaki yüzeysel kabuller mevcuttur. Bununla birlikte Potay Tanrı inancını ilkelerinde ifade ederken birleşik bir Tanrı'yı ve çok Tanrılı anlayışı reddetmiştir. Böylece Hıristiyan Tanrı fikrini reddederken Kur'an'dan İhlas Suresi'nin ilk ayetine (Deki: O Allah birdir) atıf yapması⁷⁵ tek tanrı fikrinde İslam'dan etkilendiğini göstermiştir.

Hareketin Yahudilikle ilgisi veya ondan etkilenmesi çok açık değildir. Bununla birlikte kutsal metinlerde Hz. Musa'dan bahsedilmesi bu hareketin Yahudilikle de ilişkisinin olduğunu gösterir.⁷⁶ Ancak Yahudilikten doğrudan bir etki değil de Hıristiyanlarla ortak metin olan Eski Ahit üzerinden bir benzerlik olduğu kabul edilebilir. Bu üç dinle bazı ortak noktaların yine harekette bulunduğu görülür. Mesela kutsal metinlerinde geçen Âdem'in Cennetten meyve yüzünden kovulması İslam, Hıristiyanlık ve Yahudilikle paralel ifadeler taşıması söz konusudur.⁷⁷ Ayrıca kutsal metnin birçok bölümünde Kur'an, İncil ve Tevrat'a atıf yapılması da örnek verilebilir. Dolayısıyla hareketin görünmeyen alt yapısı Hıristiyanlık üzerine kurulurken İslam etkisi temel inançlar noktasında hareketi Hıristiyanlıktan ayırmıştır. Yahudilik etkisiyse Hıristiyan kutsal metinleri üzerinden yüzeysel şekilde olmuştur.

⁷⁰ Potay, *The Revelation of Arés*, 771.

⁷¹ Potay, *The Revelation of Arés*, 107.

⁷² Potay, “The Gospel Delivered in Arés”, 12:4, 7; 16:1.

⁷³ Potay, “The Gospel Delivered in Arés”, 32:1.

⁷⁴ Potay, “The Book”, XIII:15,17, 21; XIV:6; XV:2, 3, 6.

⁷⁵ Potay, *The Revelation of Arés*, 727.

⁷⁶ Potay, “The Book”, XVIII: 4,5.

⁷⁷ Potay, “The Book”, XIV:1.

Ares Hacıları hareketinin zikredilmeyen dinlerden açık bir şekilde etkilenmesi söz konusu değildir. Ancak diğer dinlere yaklaşımı genel insana yaklaşımı içerisinde mündemiçtir. Dolayısıyla diğer dinleri tek tek dile getirmese de Potay'ın ya da hareketin bütün insanlara veya dinlere yönelik söylemlerinden diğer dinlere kendi öğretisinin temelinde olan sevgi ve kurtuluş çerçevesinde yaklaştığı söylenebilir.

Michel Potay, hareketin bir kredosunun olmadığını belirtmiştir.⁷⁸ Ancak *The Revelation of Arès*'in son bölümünde hareketin inanç esaslarını ayrıntısıyla açıklamıştır. Potay, inanç esaslarını belirsiz bir hastalıktan muzdarip olduğu zaman yazdığını ifade etmiştir. Bu esaslar ilk önce 1991-1992 yıllarında *Le Pelerin d'Arès* adlı dergide yayımlanmış,⁷⁹ daha sonra *The Revelation of Arès*'e eklenmiştir. Bu bölüm, yetmiş üç inanç esasından oluşmuştur. Potay, bu bölümü hazırlarken *İncil*, *Kuran* ve *The Revelation of Arès*'i referans gösteren dipnotlar koymuştur.⁸⁰ Bu inanç sisteminin Tanrı, evren ve insan, sevgi ve özgürlük, cennetsel plan, kutsal kitap gibi temel konularla ilgili bazı ilkeler şunlardır:

1- Ares Hacıları, insanı canlı dünyadan ve evrenden ayıran, insan ile akrabalığını ortaya koyan ve kendisini ifşa etmiş aşkın bir güç olan Evrenin Babası Tanrı'ya inanırlar.

2- Ares Hacıları, birleşik bir Tanrı'yı veya çok Tanrılı bir inancı reddederler. Tanrı birdir ve mutlak güç sahibidir. Potay bu ifadede Kur'an'dan İhlas Suresi'nin ilk ayetine (*Deki: O Allah birdir*) atıf yapmıştır.

3- Ares Hacıları, evrenin kesintisiz bir yaratılış sürecinde olduğuna inanırlar. Evrenin enginliği ve çeşitliliği konusunda çok az şey bildiklerine inanırlar. İnsanın iki yaşam şekli vardır. Bunlar, ruhsal ve düşünsel yaşamdır.⁸¹

4- Ares Hacıları, Âdem ve Havva'nın uzun süredir birlikte olan erkek ve kadının ruhsal aşamasını oluşturduklarına inanırlar. Bu yaratılış evrende eşsizdir.⁸²

5- Ares Hacıları, hem düşünsel hem de ruhsal aşamada Tanrı'dan beş özellik aldıklarına inanırlar. Bunlar; konuşma, sevgi, özgürlük, bireysellik ve yaratma gücüdür. Söz, insana konuşmayı bahşeder. Güçten sevgiyi ve özgürlüğü alır. Kendisini ve diğerlerini din olarak adlandırabilmek bireyseldir. Son olarak Yaradan, onu bir yaratıcı yapar. Böylece insan, Baba'nın sureti ve benzeri hale gelir. Bu özellikler sadece insana bahşedilmiştir. Tanrı'dan alınan özellikler yaratılıştadır ve burada Hıristiyan yaratılış fikriyle benzeşme söz konusudur.

⁷⁸ Potay, *The Revelation of Arès*, 723.

⁷⁹ Potay, *The Revelation of Arès*, 719.

⁸⁰ Potay, *The Revelation of Arès*, 727-763.

⁸¹ Potay, *The Revelation of Arès*, 727.

⁸² Potay, *The Revelation of Arès*, 729.

6- Ares Hacıları, düşünen insanlığın yaşam mücadelesinin imtihan ve sıkıntılara tabi yaratıldığına, ancak ruhsal yaşamda mutlu ve daimi olduğuna inanırlar.

7- Ares Hacıları, sevgi dolu Baba'nın (Tanrı'nın) insanlığa sunduğu beş armağan arasında özgürlüğün de olduğuna inanırlar. Onlara göre özgürlük, ilahi aşk tarafından Âdem'den bilinerek alınmıştır. Bu olay, Adem'in bağımsız bir yaşam seçmesini ve düşünme aşamasına gelmesini sağlamıştır.⁸³ Burada hür iradeye bir gönderme vardır.

8- Cennetsel plan, mutluluk ve ebedi yaşam tasarımıdır. İnsanlığın kendi bilincinin hem üreticisi hem de kurbanı olduğuna inanılır.

9- Tanrı'nın tasarladığı cennetsel plan, hiçbir zaman iptal edilmemiştir. Buna dönmek insanlığın elindedir. İnsanlığa Tanrı tarafından yapılan çağrının amacı, insanlığa ruhsal yaşamda yerleştirilen tasarımı kabul etmeye ikna etmektir.⁸⁴

10- Değişimin cesur girişimler ve çabalar olduğuna inanılır.

11- İyiliğin eylem ve davranışlardan doğup oluştuğuna ve örgütlendiğine inanılır.

12- Kasıtlı olsun veya olmasın, günahın manevi hayata konan tasarıma, yani Yaratıcı tarafından Adem'e verilen tasarıma aykırı olduğuna inanılır.

13- Ares Hacıları, iyi insan ile kötü insan arasında orta bir durum olduğuna inanmazlar. Onlara göre günahlarından habersiz ve iyilik yaptıklarının bilincinde olamayan insanlar vardır.⁸⁵

14- *İncil, Kuran, The Revelation of Arès* ve diğer kutsal metinler, tek bir Dünya (düzeni) oluşturmak için indirilmiştir.⁸⁶

15- Tanrı'nın insanlığın özgürlüğünü koruduğuna inanılır.⁸⁷

5. Tek Uygulama Hac ve Tek İbadet Dua

Ares Hacılarının tek kabul edilecek nitelikte temel uygulaması kutsal mekanı ziyaret, yani hacdır. Hem hacda hem de hac dışında icra edilen temel ibadet ise duadır. Hareket için hac, harekete adını verecek kadar önemli bir uygulamadır. İnananlar için hac zorunlu olmasa da her yıl üç yaz döneminden birinde (21 Haziran-4 Temmuz, 12-25 Temmuz, 2-15 Ağustos) Ares'e iki haftalık hac ziyareti yapılır.⁸⁸ Ziyaret alanının en

⁸³ Potay, *The Revelation of Arès*, 729.

⁸⁴ Potay, *The Revelation of Arès*, 731.

⁸⁵ Potay, *The Revelation of Arès*, 733.

⁸⁶ Potay, *The Revelation of Arès*, 737.

⁸⁷ Potay, *The Revelation of Arès*, 751.

⁸⁸ Cüneyt Yeşil'in Michel Potay İle Yazışmaları (Mektup 06 Ocak 2021).

önemli yapısı, Ares'te Michel Potay'a vahiy geldiğine inanılan ve kutsal bir mekan kabul edilen Maison de la Sainte Parole (Kutsal Söz Evi)'dür. Burası onlar için, "Mesih'in Michel Potay'a kırk defa görüldüğü "şapel" olarak kabul edilir.⁸⁹ Maison de la Sainte Parole, Pazartesi'den Perşembeye kadar 06:00-21:00, Cumartesi, Pazar ve resmi tatillerde ise 05:30-21:00 saatleri arasında açıktır.⁹⁰ Dolayısıyla hac toplu ve idare edilen bir tarzda dua ritüeli değildir. Üyeler hac ve dua ibadetinde özgür sınırlara sahiptir ve bireysel icra edilir.

Hacca davet, hareketin kutsal metinlerinden *The Book*'da şöyle geçmektedir;⁹¹

"Buradayım.

Sen oraya gel, kardeşler oraya gelir.

Dudak Elimdeki Ateşi alır...

Kardeşleri çağırır: "Gel, Ateşi yak!"

Çoğu hacı, arabayla veya toplu taşıma araçlarıyla Ares'e gider ve kaldıkları yerden Maison de la Sainte Parole'e araba veya bisikletle taşınırlar. Çok uzak olmayan bir kamp alanında bulunanlar ise belirli bir yoldan yayan olarak kutsal yere giderler.⁹² Bu kutsal eve gelen hacılar, girişte resepsiyon görevlisinin soracağı bu üç soruya cevap vermek zorundadır:

-İncil'in, Kuran'ın ve The Revelation of Arès'in Tanrı'dan olduğuna inanıyor musunuz?

-Tüm insanları seviyor musun?

-Günahları affediyor musun?

Bu sorulara verilen olumsuz cevap Maison de la Sainte Parole'e girişi yasaklamaz. Çünkü Ares inancına göre Maison de la Sainte Parole'e inanan, inanmayan herkes girebilir.⁹³ Bunun yanında meraklı gazeteci ve araştırmacıların buraya girmek için ısrar etmemeleri istenir. Ares Hacıları, sorulan sorulara cevap verdikten sonra *Maison de la Sainte Parole*'e girebilir. Hacılar kutsal eve girişte ayakkabılarını çıkarmak zorundadırlar. Burada hacıların beyaz bir tunik giymeleri tercih edilir. Bundan sonra Ares Hacıları sıraya girerler ve sırası gelen hacı duvarda asılı bulunan aşağıdaki orijinali Fransızca olan şu duayı okur: "İşte buradayım, Tanrım. Tek başıma gelmedim. Beni aramak zorundaydın. Sana ağlamadım çünkü doğru ve bilge olduğumu düşündüm. Yolda duran yaratık için sevginiz ve acınız sizi, yüce, en yüce, evrene yayılmış olan, bana, küçücük, adaletsiz sözün düştü, kafamdan vurdu beni. Altımda nefesin, kaldırdı beni. Yargı Gününün Hükümdarı hoş geldin. Bedenimin artık senden önce ruhum için saklanma yeri olmayacağı gün, beni kulübeye yükselişim yolunda karşılayın. Hacı ve kutsal yerinizdeki tövbe için hazırladığınız, bundan sonra beni oradan çağıracağını tahmin ettiğiniz, bundan sonra sadece yüzünüzün önünde tamamlayacağım hac yolculuğuna kadar."⁹⁴

Maison de la Sainte Parole'de görevli bir kişi salonun girişinde durur ve duayı bitirenleri tek tek tanıtarak içeri alır. İçeri girdiklerinde Musa'nın yüzünü örtmesine benzetilerek gözlerini öne eğerler ve sanki Tanrı'nın görüldüğü yerin parıltısından bakışlarını korumak için yere bakarak ileriye doğru yürürler. Burada, kandillerin önünde diz çökmüş olan hacı dua okur, eğilip burayı öper. Kutsal mekânda, De Barre

⁸⁹ Mayer, "La 'Révélation d'Arès'", 65.

⁹⁰ Potay, *The Revelation of Arès*, 777.

⁹¹ Potay, "The Book", XLI:1-5.

⁹² Mayer, "La 'Révélation d'Arès'", 66.

⁹³ Potay, *The Revelation of Arès*, 777; Mayer, "La 'Révélation d'Arès'", 66-67.

⁹⁴ Mayer, "La 'Révélation d'Arès'", 66-67.

Lumineuse (Işık Çubuğu) olarak tabir edilen ve vahyin görüldüğü yeri gösteren üç lambanın önünde eğilip secde edilir. Lambalar odanın ortasında yer alır. Genellikle yanlarında bir buket çiçek ve her iki tarafta da Eski Ahit, Yeni Ahit ve Kuran'ın üst üste dizilmiş nüshalarının bulunduğu alçak bir masa bulunur. Ares Vahiyleri ön kapının sağında, diğer duvarda ise yeterince yükseğe asılan cam altında bir İsa ikonu bulunur. Abajurların karşısında doğu duvarında, yanan mumlarla yedi dallı bir şamdanın üzerinde, bir Meryem Ana ikonu duvarın yarısını kapsayacak şekilde bulunur. Ares Hacıları Katolik ve Ortodoksların aksine ikonları kutsal olarak kabul etmezler. *Dua Odası* da denilen bu yerde yüz kadar hacı aynı anda bir arada bulunup ibadet edebilir.⁹⁵

Ares Hacıları için hac, kişinin Tanrı'nın önüne tek başına geldiği bir yaklaşım olarak anlaşılır. *Dua Odası*'na yaklaşırken duyulan dualar bir arı kovanının uğultusu gibidir. Bu dualar, her bir hacı tarafından seçilen İncil, Kuran ve Ares Vahyi'nden pasajların art arda okunmasından oluşur. Bazı hacılar *Kutsal Söz Evi*'ne gelmeden önce okuyacakları pasajları inceleyip hazırlık yaparlar. Hac döneminde hacılar günde üç saat *Kutsal Söz Evi*'nde ibadet edip dua ederler.⁹⁶

Hacın her döneminin açılış ve kapanış günlerinde açılış ve kapanış konuşmaları yapılır. Bu konuşmalar genellikle o yılın gündem oluşturan olayları üzerinedir. Örneğin Temmuz 1998 hacında batıl inançlar teması işlenmiştir. Temmuz 1999 hacında ise Kosova Savaşı'nı ele alan bir konuşma yapılmıştır. Bu konuşmalar, kurucu Michel Potay'ın tüm sözleri gibi hacılar tarafından büyük bir dikkatle dinlenir. Bu konuşmalar aynı zamanda Ares hareketinin eylem ve yönelimlerinde yeni değişikliklerin habercisidir.⁹⁷

Hacılar konuşmalar sırasında genellikle yıl boyunca öğrendikleri dersleri de tartışırlar. Hacıları bir araya getiren tek etkinlik sadece dua değildir. Atölyeler, sunumlar ve tartışmalar şeklinde çalışma toplantıları da düzenlenmektedir. Hacıların önceliğine bırakılan bu atölyeler, yeni gelenlerden ziyade harekette daha eski ve aktif olanlara yöneliktir. Örneğin 1998 hac sırasında ele alınan temalar misyon ve medya, güçlükler karşısında benimsenmesi gereken tutum, çiftlerin birbirine sevgisi ve evlilik gibi konulardır. 1999 hacı sırasında ise bu temalardan birkaçı tekrarlanmış, bunlara ilaveten sanat ve misyon, iş, dua, konferans görevleri gibi konulara ayrılmış atölyeler de oluşturulmuştur. Çalıştayların temaları ise genellikle hacıların bireysel tercihlerine göre belirlenmiş konulardan seçilir.⁹⁸

Hac zorunlu olmasa bile, Ares ile manevi bağ olduğu için tercih edilir. Hacca gelenlerin hayatlarına tüm yıl boyunca manevi değerler katıldığına inanılır. Eve dönen hacılar, her gün dua ederler. Ares Hacıları, yüzlerini Ares'e döndürerek, avuçlarını gökyüzüne kaldırıp dua ederler.⁹⁹ Dua Ares Hacıları için çok önemlidir. Nitekim hareketin ilk kutsal metni İncil'de duanın önemi şöyle vurgulanmıştır: "*Onlara dua etmeyi öğreteceksin*".¹⁰⁰ Dolayısıyla hareketin tek ritüelinin bireysel dua olduğu söylenebilir. Hem hacda hem de yılın kalan zamanlarında uygulanan tek ibadet yalnız yapılan duadır.

⁹⁵ Mayer, "La 'Révélation d'Arès'", 68.

⁹⁶ Mayer, "La 'Révélation d'Arès'", 68.

⁹⁷ Mayer, "La 'Révélation d'Arès'", 69.

⁹⁸ Mayer, "La 'Révélation d'Arès'", 69.

⁹⁹ Mayer, "La 'Révélation d'Arès'", 69.

¹⁰⁰ Potay, "The Gospel Delivered in Arès", 35:1.

6. Hareketin Bugünkü Durumu

Ares Hacıları hareketinin yaklaşık 500-2000 müntesibinin olduğu tahmin edilmektedir. Başta Fransa (Paris, Bordeaux, Toulouse, Marsilya, Nice, Lyon, Strasburg, Metz, Lille, Lorient, Nantes, Tours) olmak üzere Almanya, Belçika (Liège), Fransa, Birleşik Krallık, Macaristan, İrlanda, Polonya, Rusya ve İsviçre’de (Cenevre, Neuchâtel, Zürih) misyon merkezleri vardır. Günümüzde Avrupa’nın dışında da yayılma imkânı bulmuştur. ABD, Kanada, Avustralya, Hindistan, Lübnan, Birleşik Arap Emirlikleri’nde üyeleri bulunmaktadır.¹⁰¹ Hareket, Ares Hacıları üyelerinin bağışlarıyla finanse edilmektedir. Üyeler gelirlerinin %5’i kadarını vahiy kitabında (34/6) tavsiye edildiği üzere Potay’ın kendisine ödemektedirler. Ancak grup, bu bağışların isteğe bağlı olduğunu söylemektedirler.¹⁰²

Hareketin kuruluşlarından biri olan ve 1987 yılında Bordeaux’da kurulan The Eye Open, Fransa’daki Parlamento Kültleri Komisyonu tarafından oluşturulan 1995 Fransız parlamento raporunda kült hareketleri” kategorisinde kült olarak kabul edilmiştir.¹⁰³ Raporda Ares Hacıları “kıyamet” ve “şifacı” bir tarikat olarak değerlendirilmiştir.¹⁰⁴ Ancak Ares Hacıları, bu sınıflandırmanın saçma olduğunu belirtirler. Ayrıca hareketin kurucu Potay tarafından altyapısı geliştirildiği dönemde şifacılık tecrübesi olsa da harekette sağaltım veya şifacılık eylemleri gerçekleştirildiğine dair bir veri yoktur. Bu durum Potay’ın şifacılığı sadece ruhsal alana yönlendirdiğini göstermektedir.

Ares Hacıları hareketi, 1985 yılında kurulan “Association pour la Diffusion de la Révélation d’Arès (Ares Vahyini Yayma Derneği, kısaca ADIRA)” aracılığıyla düşüncelerini yaymaktadır. Ayrıca Michel Potay’ın bizzat günlük yazılar yazdığı, Fransızca yayın yapan internet sayfaları vardır.¹⁰⁵

SONUÇ

Ares Hacıları hareketi Fransa’da Michel Potay tarafından kurulmuş bağımsız bir yeni dini harekettir. Yeni dini hareket olması iki yönlü, birincisi yeni bir din olma iddiası bulunmayan ve ikincisi kendini kurumsallaşmış dinlerden ayıran özellikleriyle açıktır. Bunu diğer dinlere ve müntesiplerine bakışta belirginleştirirken hem onlara sıcak yaklaşımı ve özellikle Hıristiyan öğretisi ve teorik yapısından etkilenmesi hem de onların iyi yönlerini birleştirerek onlar gibi olmama iddiasıyla göstermiştir.

Ares Hacıları, bu ismi Michel Potay’ın vahiy aldığı ve hareketi başlattığı kabul edilen noktaya kurulan Güney Batı Fransa’da Ares (Gironde, Bordeaux) yerleşim yerindeki Maison de la Sainte Parole (Kutsal Söz Evi)’i yıllık hac ziyareti üzerinden kazanmıştır. Hareketin ortaya çıkışında ve öğretisinin biçimlenmesinde kurucu Potay’ın yaşamanın ilk dönemi etkili olmuştur. O Hıristiyanlığı iyi bilen ve sosyalizmle beslenen bir geçmişe sahip olmuştur. Düşünceleri Ortodoks Kilise’nin ruhbanı olduğu dönemde biçim kazanmıştır. Kilise içerisinde farklı bir bakış açısı sunmak istese de bunda başarılı olamamıştır. Tam bu dönemde 1964 itibarıyla ezoterik ve okültist eğilimlerle birlikte şifacılık faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu süreç, onu kendisinin seçilmiş, dolayısıyla vahyedilmiş bir kimse olduğu fikrine ulaştırmıştır.

¹⁰¹ Cüneyt Yeşil’in Michel Potay İle Yazışmaları.

¹⁰² “Pilgrims of Arès”.

¹⁰³ “Commission d’enquête sur les sectes – Assemblée nationale” (Erişim 14 Aralık 2021).

¹⁰⁴ “Pilgrims of Arès”.

¹⁰⁵ Michel Potay, “<https://michelpotayblog.net/>”, *Michel Potay Blog* (Erişim 11 Kasım 2021); Michel Potay, “<https://michelpotay.info>”, *Révélation d’Arès et Pèlerins d’Arès* (2008).

Hareketin Kutsal Kitabı, 1974 ve 1977'de iki defa Potay'a vahyedildiğine inanılan iki temel metinden oluşur. Bu harekete kilisesini kurma ve biçimlendirme imkanı kazandırmıştır. Kutsal metinlerde Hıristiyanlık etkisi belirgin olsa da İslam, Hz. Muhammed ve Kuran'a dair söylemleri daha olumludur. Ancak bütün söylemleri farklı dinlerden senkretik bir yapılanma, inanç ve uygulama bütünlüğü oluştururken bu, Potay'ın bakış açısıyla yorumlanarak yapılmıştır.

Hareketin üç Semitik dinin Kutsal metinleriyle ilişkisi ve onlardan etkilenmesi söz konusudur. Dini öğretileri bakımında Hıristiyanlık etkisi ve ona benzerliği açıktır. Potay'ın Hıristiyan geçmişi hareketin omurgasını biçimlendirirken bunu Hıristiyanlığın İsa, Tanrı'nın tasarısı (cennetsel plan), Tanrı'nın sevgisi gibi fikirleri üzerine kurmuş, ancak bu fikirlerde kendi yorumunu oluşturmuştur. İslam etkisi ise daha çok Tanrı fikrinde ve Hz. Muhammed'in peygamberliği konusunda olmuştur. Her iki dinin etki noktalarının da yüzeysel ve yoruma dayalı yeniden biçimlendirme olduğu söylenebilir. Ayrıca bu etkilenme Kutsal metinler üzerinden olmuştur, hac ziyaretlerinde ve başka zamanlarda bu dinlerin kutsal metinlerini okuma özgürlüğü bunu göstermektedir. Bu nedenle doğrudan Yahudilik etkisinden bahsetmek daha güçtür. Yahudilerle ortak olan (Tanah=Eski Ahit) Hıristiyan Kutsal Kitabı (the Bible) üzerinden etkilenme olduğu için bunu yine Hıristiyanlık etkisi olarak değerlendirmek uygun olur. Diğer dinlere yaklaşımı ise açıkça bu dinlerin isimleri ifade edilmese de öğretisinin merkezindeki sevgi fikriyle olmuştur.

Ares Hacıları, eşsiz yaratıcı bir gücü olan, evrenin Babası ve aynı zamanda kendini insana ifşa eden bir Tanrı'ya inanırlar. Hareketin temel hedefi, inananların hem kendi başına hem de toplumla birlikte pratik yaparak kendini geliştirmesidir. Temel kavramlar ise sevgi, affetme, özgürlük, yaratıcılık ve ruhsal zekâdır. Siyasi liderliğin özgürlüğe karşı olduğu düşüncesiyle siyasi liderlik yerine ehil kişilerin yer alması gerektiğine inanılır. Bunun yegâne yolu, hem yönetimde hem dinde siyasetin ortadan kalkması gerektiğine dair toplumsal bir mesaj ortaya koymaktır. Ares Hacıları, insanlığı özgürleştirmek için Tanrı'nın İyi Sözü'nü yayma manevi ve sosyal misyonuna sahiptir. Hareketin tek uygulaması bireysel dualar icra etme şeklindeki Maison de la Sainte Parole'e yapılan hac ziyaretidir. Tek ibadet ise hem hacda hem başka zamanlarda yapılan bireysel duadır.

Hareketin başarılı olduğu söylenebilir. Almanya, Belçika, Birleşik Krallık, Macaristan, İrlanda, Polonya, Rusya ve İsviçre'de misyon merkezleri ve ABD, Kanada, Avustralya, Hindistan, Lübnan, Birleşik Arap Emirlikleri'nde ise sadece üyeleri bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alıcı, Mustafa. "Yeni Dini Hareketlerin Klasik Dinlerden Farkı: Post Modern Paganizm Geleneksel Dindarlığa Karşı". *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 5/13 (2017), 23-32.
- Beckford, James A. "The Continuum Between 'Cults' and 'Normal' Religion", in *Cults and New Religious Movements A Reader*. ed. Lorne L. Dawson. 26-31. United Kingdom: Blackwell Publishing, 2003.
- Gündüz, Şinasi. *Din ve İnanç Sözlüğü*. Vadi Yayınları, 1998.
- Kanık, Cengiz. "Batı'da Ortaya Çıkan Yeni Dinî Hareketlere Genel Bir Bakış". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2017).
- Kirman, Mehmet Ali. *Yeni Dini Hareketler Sosyolojisi*. Ankara: Birleşik Yayınevi, 2010.
- Kohler, Kaufmann - Richtmann, M. "Theophany". *JewishEncyclopedia.com*. Erişim 11 Kasım 2021. <https://www.jewishencyclopedia.com/articles/14363-theophany>
- Mayer, Jean-François. "Arès Pilgrims". *Religions of the World: A Comprehensive Encyclopedia of Beliefs and Practices*. ed. Melton, J. G. - Baumann, M. 1/71-72. California- Colorado- Oxford: ABC-CLIO, 2002.

- Mayer, Jean-François. "La 'Révélation d'Arès': Naissance d'un Pèlerinage dans la France Contemporaine". *Social Compass* 48/1 (2001), 63-75.
- Mayer, Jean-François. *Michel Potay et la Révélation d'Arès*. Fribourg, 1990.
- Özden, Haluk. "Okültizm". *Bilyay Vakfi*. Erişim 11 Kasım 2021. <http://www.bilyay.org.tr>
- Özkan, Ali Rafet. *Kıyamet Tarikatları, Yeni Dini Hareketler*. İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 2006.
- Potay, Michel. "<https://michelpotayblog.net/>". *Michel Potay Blog*. Erişim 11 Kasım 2021. <https://michelpotayblog.net/>
- Potay, Michel. "<https://michelpotay.info/>". *Révélation d'Arès et Pèlerins d'Arès*. 2008. Erişim 11 Kasım 2021. <https://michelpotay.info/>
- Potay, Michel. "The Book". *The Revelation of Arès*. 347-716. Arès, France: Maison de Revelation, 1995.
- Potay, Michel. "The Gospel Delivered in Arès". *The Revelation of Arès*. 105-346. Arès, France: Maison de Revelation, 1995.
- Potay, Michel. *The Revelation of Arès*. Arès, France: Maison de Revelation, 1995.
- Potay, Michel. "The Revelation of Arès". *Adira* (blog). Erişim 11 Kasım 2021. <https://www.adira.net/en/the-revelation-of-ares/>
- Seyfeli, Canan. *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2015.
- Turan, Süleyman. "Yeni Dini Hareketlerle İlgili Türkiye'deki ve Batı'daki Literatür". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/27 (2013), 561-596.
- Turan, Süleyman - Uzun, Sema Nur. "Yeni Dini Hareketlerin Taraftar Kazanma Yöntemleri". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 18/3 (2018).
- "Commission d'enquête sur les sectes – Assemblée nationale". Erişim 14 Aralık 2021. <https://www.assemblee-nationale.fr/rap-enq/r2468.asp>
- Cüneyt Yeşil'in Michel Potay İle Yazışmaları (Mektup 06 Ocak 2021).
- Frère de l'Aube: Le Pèlerinage d'Arès. "<http://www.freredelaube.info/>". Erişim 11 Kasım 2021. <http://www.freredelaube.info/communiqués.html>
- Orthodox Wiki. "Living Church". Erişim 11 Kasım 2021. https://orthodoxwiki.org/Living_Church
- "Pilgrims of Arès". *Wikipedia*, 25 Ocak 2021. https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Pilgrims_of_Ar%C3%A8s&oldid=1002765332
- Adira. "The Writings of Michel Potay". Erişim 11 Kasım 2021. <https://www.adira.net/en/the-writings-of-michel-potay/>